

INDIEN GIJ HUN <MONUMENT> ZOEKT, KIJKT OM U HEEN !

Na de voordracht van de Oostendse Heemkring "De Plate", met vrije toegang voor eenieder gehouden op de laatste donderdagavond van de maand en waar telkens een onderwerp aangesneden wordt dat de studie van de Oostendse geschiedenis aanbelangt, is het gebruikelijk de laatavond met gezellige kout, "met een teusje en een smaksje" te besluiten. Aan tafel duurt het wel even vooral eer een onderwerp zich onverwacht en ongepland dusdanig naar voren wurmt, dat de aanzittenden er vrij algemeen door geboeid worden en waar dieper op ingegaan wordt.

"Om geleerd te zijn, moet men ter schole gaan". werd in het gesprek terloops geformuleerd. Wat aan iemand de bedenking ontlokte : "ja, maar jij moet er eerst de kans toe krijgen". Gevolgd door "... en de kans grijpen". In het gezelschap bevond zich de heer Henri DANGEZ¹, toen nog in leven en gepensioneerd onderwijzer van het Klein College. Hem werd gevraagd eens zijn mening te laten horen.

"A propos, van wanneer dateren onze scholen, Henri ?". Gewillig ging de onderwijskundige op de vraag in. "In feite is er weinig bekend over de toestand van het onderwijs te Oostende van vóór het Beleg (1601-1604). Wist jij, om maar met iets te beginnen, dat de geestelijkheid toen, en dit voor vele eeuwen, ten nauwste het toezicht handhaafde op het onderwijzerskorps en op het leerpakket ?" "Toe, vertel daar eens wat meer over, wil jij ?". Onder zwak voorbehoud ("verwijt mij dan niet te

¹ In 1938 had Hendri DANGEZ de rangen van de Basisschool «Aartshertoginnestraat» van het O.L.-Vrouwecollege vervoegd. 'Een echt onderwijsman met een wijs oordeel, een breed hart en een rijp acteurs- en zangerstalent. Hij mengde strengheid en goedheid in de juiste verhouding, en er werd in zijn klas veel gewerkt. Hij interesseerde zich voor de geschiedenis van het Vrij Onderwijs te Oostende, en hij schreef in dat verband menig artikel' getuigt R. HOUWEN in zijn boek : 'Een collegemeester vertelt' (1978), p. 136. Mijn verhaal is een zeer bewerkte versie van een artikelenreeds van Henri DANGEZ, verschenen in "De Zeewacht" van 4 maart 1988 (817/13) onder de titel : "De Zusters van de H. Jozef 150 jaar te Oostende (1838-1988)", deel 1.

'schoolmeesteren' hoor") ging Dangez, gevleid om de belangstelling en erkenning, verder met wat hij in de loop der jaren samengelezen had over de evolutie van ons lokaal onderwijs.

"Wie hogerop wilde in de maatschappij, diende zich te bekwamen. In die tijd, ik heb het over vóór 1600, was onderricht geven maar voor weinigen weggelegd. Jij zou het een voorrecht kunnen noemen. De leiding en het toezicht op het onderwijs werd toevertrouwd aan de koster, in het latijn "scholaster" genaamd. De lessen gingen door in de sacristie of in het huis zelf van de geestelijken. Althans, zo denkt men. Wat zeker is, is het belang dat gehecht werd aan een grondige kennis van het Latijn. Niet enkel omdat het toen de alomgebruikte taal was van een universeel instituut dat de Kerk aan uitstraling en macht had. Maar vergeet niet dat ambtenarij en kanselarij, in den lande en in den vreemde, druk van deze taal gebruik maakten en daar niemand, maar dan ook niemand, bezwaar tegen had. De toenmalige maatschappij en het maatschappelijk leven was van heel andere aard en met eigen geplogenheden, dusdanig dat het mensen van nu moeilijk valt zich in te leven in de mentaliteit van vroeger".

"Poeh, de middeleeuwen", viel iemand hem in de rede, "vertel liever eens hoe het gewone volk zijn deel kreeg !"

"Vooreerst : vermijd al wat zogezegd "middeleeuws" overkomt, te onderschatten of te kleineren ! Om verder te gaan, pas ná het Beleg van Oostende, dus na 1604, komt er geleidelijk aan schot in het volksonderwijs. Tussen 1608 en 1669 werden, als ik mij goed herinner, een dertiental aanvragen tot de bisschop gericht om een school te mogen openen. Let wel ! : de geestelijkheid behield de controle. Maar het onderricht gebeurde nu ten huize van de leraars, - soms waren dat man en vrouw samen - en de wethouders van de Stad verleenden toelagen. Opmerkelijk is, dat deze "private" scholen tot het einde van de

19de eeuw zich staande hebben kunnen houden te Oostende !".

"Maar daarmee was het gewone volkskind nog niet gerefiefd ?"

"Ik ga direct op uw vraag in. En roep de figuren van Jacques HOYS (Duinkerke, 1615 - Oostende, 1683) en van zijn nicht Marie-Béatrix HOYS (1639 - 1693) ten voete uit weer voor de geest. Zéér verdienstelijke mensen, neem dat van mij aan, en nagenoeg vergeten. Hoewel, hun gebeente ligt nog steeds te ruste gelegd in de schaduw van het Duinkerkje te Mariakerke.

Dichtbij Ensor, Burgemeester Henri Serruys en andere markante Oostendse figuren. Een graf met een eenvoudig arduinen kruis, meer niet, en met een korte beschrijving van hun betekenis : "(...) Ten jare 1883 werden deze overblijfselen uit hunne begraafplaats, in de gewezen kerk der Conceptionisten te Oostende, naar hier overgebracht. R.I.P.". De tekst van het grafschrift leert ons dat beide persoonlijkheden véél goeds bewerkstelligd hebben te Oostende. Jacques

HOYS wordt er, ik citeer : "(...) om zijn liefdadigheid de "grote almoesenier" (=weldoener) van Vlaanderen (...)" genoemd>. Dáár liggen de "architecten" van het onderwijsnet te Oostende begraven en het is passend hen nú, op Open Monumentendag, een eresaluut te brengen. Kon dit ook maar geschieden voor de vele naamloze verdienstelijken, die het zonder enig souvenir of "monu-

ment" stellen moeten. Een stille hulde in dit bondig opstel weze een beloning en erkenning voor hùn inzet !

Kijk om u heen, wat in de loop der eeuwen verwezenlijkt kon worden aan vooruitgang en welzijn, is mede hùn bijdrage, hùn onnaspeurbaar "monument".

Willens nillens waren wij onder de indruk en volgden aandachtig het verdere verloop van wat een monoloog geworden was.

"Jacques HOYS was in feite, wat men nu zou noemen, een "aangespoelde" Oostendenaar.

Tussen haakjes gezegd : een aantal onder hen hebben zich hier aardig goed weten aan te passen en te «settlen», en voelden zich soms meer, feller en virulenter "Oostenaar" dan de hier geboren ; het is een constante die jij in de loop der tijden telkens weer kan aantreffen. HOYS, ongetwijfeld een man van waarde en aanzien, was zich alhier komen vestigen als handelaar en wist een groot fortuin bijeen te garen, voornamelijk door de vaart naar Indië en door schrandere beleggingen in vastgoed. Of de man kinderloos was, kan ik nu niet op antwoorden, - ik ben geneigd te denken van niet. Wat wel constateerbaar is, dat Jacques HOYS één van de niet zo talrijken is, die beseffen dat onder hun portefeuille nog een hart ligt en 'hart' voor anderen heeft. Hij had begrip voor de honger en dorst van de "geringen", hij zag hun grote nood naar kennis om aldus lotsverbetering te kunnen bereiken. En hij wenste metterdaad te mogen instaan voor een degelijker onderwijs voor het volk-kind. Tot dan toe was niets voorhanden : geen gebouw(en), niet eens bekwame en gemotiveerde leerkrachten ... Hoe zoiets aanpakken en een zinvolle, financieel verantwoorde oplossing voor de noden vinden ? Stellig zal hij wel menig slaaploze nacht doorgebracht hebben. Maar kijk, een oplossing kwam er door het stichten van een vrouwenklooster te Oostende : de "Witte Nonnen", zoals zij bij het volk bekend waren en via een straatnaam te Oostende voortleven. Officieel was de benaming

van de congregatie : "Les Soeurs de la Conception". De eerste schare "Witte Nonnen" werd voorlopig in de Vlaanderenstraat gehuisvest. HOYS richtte voor hen een ruimer gebouw in, gelegen in de naar hen genoemde straat, daar waar de Aartshertoginnestraat ten einde loopt. Dit klooster werd door de zusters betrokken in 1679. Aan te strepen valt hoeveel steun en zedelijke kracht hij vond in de persoon van zijn nicht, Marie-Beatrix HOYS, de abdis (= Moeder Overste) van het door hem gestichte klooster. Het belang van de zaak die verstrekkende gevolgen heeft, noopt tot in de detailtreding. Een stap verder werd gezet door onderhandelingen met de toenmalige pastoor te Oostende, RYCKS, en in 1682 ging laatstgenoemde de gemeenteraad op de hoogte brengen van een voorstel die hem door Jacques HOYS gedaan werd. HOYS stond aan de stad Oostende een eigendom af, in de Oude Magazijnstraat gelegen (thans Kapellestraat) om er een "armenschool" (sic) in te richten. Daarmee was, op lokaal vlak, de beslissende stap gezet tot het bevorderen van het eerste volksonderwijs. Helaas, het jaar daarop, in 1683 en in de ouderdom van 68 jaar, stierf deze bijzonder uitkomende persoon, maar de voren waren getrokken, anderen wensten met volle overtuiging en naar best vermogen het werk van de stichting voort te zetten ! Het werd, het was een succesvolle onderneming : het aantal zusters-leerkrachten bleek onvoldoende (!) en dra diende er beroep gedaan te worden op leke-leraars en leke-leraressen. De aanpak was efficiënt geweest en het ene bracht het andere met zich mee. Een verslag van de gemeenteraad uit 1719 vermeldt, dat er te Oostende een grote verscheidenheid van scholen aan te treffen was : "20 kantwerkscholen met 19 onderwijzeressen, 2 naaischolen en 2 huishoudscholen met elk 2 onderwijzeressen, benevens 2 jongensscholen". Het tandem HOYS had geen onkruid gezaaid, geen eendagsbloemen langs de weg, maar graan doen oogsten dat de diepe honger naar kennis stilde. Heden kan het ons vreemd aandoen, wanneer wij vast-

stellen dat toentertijd godsdienstonderricht en kantwerk de hoofdbrok vormden. Maar niet, als jij weet dat in de 18de eeuw kantwerk gold als bewijs van standing (zoals in de 19de eeuw het pianospelen voor pensionaatsmeisjes een "moeten" was). De bloei van het volksonderwijs werd pas geknakt door de inval van de Fransen (einde 18de eeuw) die er een heel andere mentaliteit en andere maatstaven op nahielden".

"Die sakkerse Fransen hebben aardig wat roet in het onderwijswereldje van toen gegoooid ?"

"Dramatisch, desastreus, onhoudbaar werd de toestand. De stadskas werd door hen opgeëist bij het magistratuur, fel tegenstribbelend, werd hen de helft in handen gegeven. Verdere opeisingen volgden. Het onderwijsverstrekken in goede orde werd onmogelijk en het bestaande in stand houden was schier niet te doen : het volksonderwijs verkwijnende en viel, in 1801, terug op nog slechts twee lagere scholen, met amper twee onderwijzers !"

"En dat alles in naam van 'Vrijheid, Gelijkheid, Broederlijkheid'", schamperde één van de toehoorders. "Ssst ... Laat hem verder praten".

Henri Dangez reageerde met een monniklach : "Napoleon kreeg de godsklop te Waterloo, de Fransen waren er uitgewerkt, het "Congres van Wenen" deed ons in 1815 in dezelfde boot stappen als de Nederlanders, taalgenoten bovendien. Het was en bleef een "mariage de raison", tot echte verstandhouding is het nooit gekomen ... De "Hollanders", een ietwat smalende betiteling, toonden geen begrip voor onze eigen volksaard en deden er ook geen moeite voor. Denk eens in. Zij bestonden het om een eigen Hollandse school op te richten, gelegen tegenover het oude klooster van de Witte Nonnen, op de hoek van de Aartshertoginnestraat. Ironie ? Moedwil ? Neen, voornoemde school werd geïntegreerd in het complex gebouwen dat het Hollandse garnizoen betrok te Oostende. Voor de kinderen van Nederlandse militairen en ambtena-

ren werd voorzien in eigen en beter onderwijs. En de Oostendenaars bleven aanmodderen met hun twee lagere scholen ! Daar mag de pet wel eens voor afgenomen worden, want onze voorouders hielden taai vast aan een onderwijs met eigen volksaard. En noch de Fransen, noch de Hollanders hebben het voor mekaar gekregen om hun stil verzet te breken".

Afrondend gaf de onderwijskundige nog enkele algemene beschouwingen ten beste.

"Behalve in enkele grote steden is het Lager Onderwijs in Vlaanderen nooit grondig verfranst geweest.

Het was en bleef een moeizaam oproeien tegen onwetendheid en analfabetisme. Voor de basisschool was 1830, het jaar van de Belgische Onafhankelijk, een ramp. De schoolbevolking liep constant terug en ongeveer tweederde van de leerkrachten had geen pedagogische opleiding genoten. De meesten oefenden tevens een ander beroep uit en velen beschikten niet over een behoorlijk lokaal, maar gaven les in een kamer van hun woning. Pas de Wet van 1842 bracht geleidelijk aan orde en een begin van structuur in de belabberde toestand. Ondermeer werd meer aandacht besteed aan de opleiding van de leerkrachten en de belangstelling van de overheid schijnt van dan af in stijgende lijn te gaan. Ter bestrijding van het analfabetisme werd een noodzakelijke maatregel getroffen : het openen van adultenscholen".

Een kort maar veelzeggend kuchje voor de goede verstaander, deed deze "tour d'horizon" die meer uitgedeind was dan voorzien, tot een concluderend einde komen.

"Ik heb jullie geduld wat al te zeer op de proef gesteld, - of niet ? Het eigen onderwijs te Oostende bleef van kracht tot 1864. In Vlaanderen was het onderwijs, behalve in enkele grote steden, nog vrijwel geheel in handen van de clerus of van onderwijzende kloostercongregaties. Daardoor kwam het, en ik grijp andermaal wat terug in de tijd, dat het Oostendse stadsbestuur in 1822 aan de pastoor zijn wens te kennen gaf om een

school op te richten voor het toen genoemde "instruction mutuelle". Op zijn beurt ondernam de pastoor voetstap-pen bij het bisdom om zich tot het klooster van Moorsle-de te mogen wenden ten einde aldaar de nodige leerkrach-ten te vinden. Pas in 1837 kon, door de toenmalige nood aan religieuzen, dit doorgang vinden, en wel door de nieuw opgerichte congregatie der Zusters van de Heilige Jozef. Gedurende 150 jaren (1838-1988) kwam hun inzet en toewijding ten goede aan het volksonderwijs te Oos-tende. Och, geheel de geschiedenis van het onderwijs te Oostende is, laten wij zeggen, ook ná 1840-1850 gecom-pliceerd, maar beter te begrijpen en te volgen door het grondig studiewerk dat enkele lokale "geleerden" er van hebben gemaakt. In feite, velen hebben een bijdrage geleverd en zoekt gij een aandenken of monument, kijk dan naar de resultaten om u heen : "Si monumenta sua requiris, circumspice ! "

Emiel SMISSAERT